

G. W. Leibniz

A legkeresztényibb hadisten

A magyarul most először olvasható, egyedülállóan ironikus Leibniz-mű XIV. Lajos gátlástalan terjeszkedési politikáját boncolgatja. 1672-ben Leibniz azzal a diplomáciai küldetessel ment Párizsba, hogy győzze meg a királyt, a keresztények helyett Egyiptomot próbálja meghódítani. Ez a próbálkozás kudarcot vallott, ám az 1683-ban keletkezett *Mars Christianissimus* kétségtelen írói siker, még ha sem az eredeti latin, sem a Leibniz saját fordításában megjelent francia pamfletnek sem volt számottevő hatása. Nyilvánvalóan Bossuet-nak a Napkirály apoteózisát adó történelemteológiáját fordítja visszájára a magát *Germanus Gallo-Graecus* álnévvel megnevező szerző, aki frívol módon még a kuruc mozgalom támogatását is Lajosnak a Habsburg birodalmat bomlasztani törekvő külpolitikájához kapcsolja. Az írást Kurkó Noémi fordításában közöljük, melynek alapja az Akademie-Ausgabe (IV. sor., 2. kötet) francia szövege (471-572), melyhez hozzákapcsoltuk P. Riley, az angol fordító kiegészítéseit is.

Mint hogy az emberek többsége előrébb valónak tartja a saját különös érdekét, mint a közjót, valamint a jelent, mint a jövőt, nem vagyok meglepve, látva, hogy vannak emberek, akik tisztán látják, hogy az egyház megmentése kizárólag Franciaország nagyságától függ, mégis az országuk szabadságának megőrzése ürügyén most nagyobb figyelmet szentelnek uralkodók érdekeinek vagy a saját nemzetüknek, mint a kereszténység közös javának, amit viszont nem fognak megőrizni a török fegyverekkel szemben, hacsak Franciaország nem óvja meg őket a rabszolgaságtól. Mindazonáltal bizonyos fokig megbocsátható a hazájuk iránt mutatott tolakodó buzgalom, feltéve, hogy nem engedik meg maguknak azt, hogy a király, XIV. Lajos jó szándékairól méltatlankodva beszéljenek. Ami engem illet, annak ellenére, hogy német vagyok, nem tudok nem buzgó csodálója lenni a francia erénynek, és mivel birtokában vagyok ezeknek az oktalan személyeknek a pimaszságát összezavaró legyőzhetetlen érveknek, lelkiismeretem szerint kötelességemnek érzem, hogy feltárjam ezeket. Én valójában azt szeretném, hogy ezzel a problémával Franciaország legkitűnőbb íróinak egyike foglalkozzon, aki kevésbé lenne olyan rágalmazásnak kitéve, amit egy német nem kerülhet el. De látom, hogy többé nem szükséges, még most sem, az abból az országból származó érvekre figyelni, amely a továbbiakban csupán a fegyverek által fogja a jogait érvényesíteni, s jól tudom, hogy a király szerencséje vagyis inkább igazságossága mindig segít neki elég idegen írókat találni.

Már 1672-ben úgy határoztak Franciaországban, hogy a király a jövőben többé nem köteles megindokolni vállalkozásait a világ előtt, mint ahogy azt általában ősei és más uralkodók különböző fölösleges nyilatkozatok kibocsátása által tették. Ez az oka annak, hogy amikor egy ízben a hollandok megtámadásáról döntöttek, a nyilatkozat helyét a hadüzenet foglalta el; és kijelentették, hogy e tettük kizárólagos indoka a király akarata és kedvtelése volt, vagyis az, hogy Őfelsége elégedetlen lett az Egyesült Tartományok főbirtokosainak igazgatásával. A botránykeltők kijelentették, hogy semmi sem hozható fel azok ellen, akik mindenféle elégtételt felajánlottak és

akik csupán azt akarták tudni, hogy mit kíván a király tőlük; mások amiatt aggódtak, hogy az Isolatól és hasonló szerzőktől félrevezetett ügyvéd volt a francia királynő jogainak megalkotója, és helyénvalóbbnak láttak elkerülni egy hasonló félreértést. De ők mindannyian magukat csapták be. Megfelelő indítékokban nem volt hiány Franciaországban, és tudom, hogy egy tehetséges ember megtervezte a nyilatkozatot, amelyben elárulta a holland vezetést; ám a miniszterek, akiknek megmutatta, helyesebbnek látták azt betiltani, mivel hittek abban, hogy azon az indokon kívül, amit Richelieu „a királyok utolsó érvének” nevezett, más nem méltó urukhoz. Azután a hollandok és szövetségeseik erős nyomást gyakoroltak a király meghatalmazott nagyköveteire, akiket a béketárgyalásra küldtek Kölnbe azért, hogy közöljék a király követeléseit és az ezek alapjául szolgáló törvényes elveket; de a nagykövetek azonnal visszautasították, mint uruk nagyságához méltatlan kérést, gőgösen azt válaszolva, hogy nem egy ügyet képviselő ügyvédként jöttek, hanem egy nagy uralkodó minisztereiként, azzal a szándékkal, hogy a békéről tárgyaljanak, és kinyilvánítsák az ő akaratát, szem előtt tartva, amit ő helyeselne vagy visszautasítana. Ugyanez a módszer aratott sikert Nijmegenél; ott Gorkum derék püspökét gúnyolták ki, és egyszerűen úgy kezelték, mint egy szónokot, amikor ragaszkodott a francia irányítás megindokolásához, még d'Estrades marsall és Croisy márki sem habozott azt mondani neki – amikor a hollandok már megkötötték a saját békéjüket –, hogy a birodalom szigorúan csak azzal elégedhet meg, amit a király megenged, és Őfelsége igazi kegyeként elfogad. Franciaország nagykövetei, akik nemrég Frankfurtban jártak, nem bírták elviselni, hogy valaki beszélt nekik a vesztfáliai békeegyezmény azon paragrafusáról, amely így kezdődik: 'A legkeresztényebb király köteles'. Nem tudom, vajon kényes fülük nyersnek találta-e a 'köteles' szót, vagy vajon a szöveg megsértette-e őket egy kicsit: akárhogy is volt, az biztos, hogy kerülték ezt a sajnálatos passzust, noha nem jobban, mint az ördög a szentelt vizet, és egyikük nem átalotta azt mondani néhány személynek, akik erről beszéltek neki: 'Hagyjatok már békén azzal a münsteri békével, elégünk van belőle.' Ez nem azért volt, mert netán kételkedtek ügyük helyességében, vagy mert nem voltak érveik, amivel visszavágjanak; inkább arról volt szó, hogy szilárdak akartak maradni a Franciaországban régebben meghozott határozatban, miszerint nem ismernek el többé bírót, csupán kardot – no, nem úgy, mint az a pogány személy, aki azt mondta: 'Segítsen engem ez a fegyver, mely az én Istenem, és ez a dárda, melyet győzedelmesen forgatok'; hiszen ők joggal hitték, hogy 'a győztes ügye kedvére van az isteneknek', és hogy nem szükséges igazolni a győzelmet, amely egy olyan döntés, amit az istenek maguk rendeltek el. De mivel a haszontalan viták rendezésének e módszere nem tetszik nekünk németeknek, akik hozzá vagyunk szokva a tollak háborújához, eldöntöttem, hogy mint író felveszem a harcot, hogy azt, ami jogos, ne árulja el hűtlenül azon néhány ember, aki hallgatásával helytelenül a rossz ügyet támogatja. Remélem, kiábrándítom őket ez ügyben, és vitathatatlanul kimutatom, hogy előbb vádolható a király túl nagy mérséklettel, mint becsvággal, miután ellenségei arcátlansága csupán abból a tényből táplálkozik, hogy túlságosan megkíméli őket; s hogy a kereszténység iránti buzgalma az, ami megakasztja néha előrehaladásában, amikor pedig a legjobb helyzetben van, hogy keményen megszorongassa őket. Mindenesetre remélnünk kell, hogy ezentúl nem fogja visszatartani magát, és megfutamtítja azokat a pojacákat, akik meg akarják akadályozni, hogy a keresztényeknek legyen egy vezetőjük a hitetlenek ellen, hogy az eretnekeket elpusztítsák, valamint azt, hogy egy király, egy hit és egy törvény uralkodjon. Valaki azt mondhatja, hogy egy kicsit

nyersen és túl nagy szabadsággal védem a király jogait, továbbá, hogy túl korán fedem fel a titkot; nekem azonban okom van azt hinni, hogy ezt az írást nem helytelenítik majd Franciaországban, hiszen többé nincs szükség színlelésre, miután a franciák elég világossá tették, mind szóban, mind tetteik által, hogy tovább nem törődnek a közönséges emberek (ez alatt azokat értik, akik nem az ő pártjukon állnak) véleményével, mivel manapság, hacsak nincs valakinek francia lelke, nem lehet benne 'művelt szellem', s a közönséges nyájon sem képes felülemelkedni. Emellett, megannyi jelét látva, meggyőződtem arról, hogy Franciaország többé nem óvakodik elrejtetni azt, amit eddig titokban tartott. Íme néhány közülük: körülbelül 15 vagy 18 éve történt, hogy bizonyos kétes személyek, nem tudom hogyan, kiszimatolták az abban az időben arra felhasznált trükköt, hogy Casalt a király hatalma alá rendeljék. Őfelsége, értesülvén e híresztelésekről, melyeket ő kedvezőtlennek ítélt, utasította Sir Gravelle-t, hogy a király nevében biztosítva mindenkit a szaváról, állítsa az ellenkezőjét Németországban, s jelentse ki, hogy nincsenek ilyen tervei. Akkor még nem gondolták úgy, hogy eljött az önfeltárulkozás ideje ebben a kérdésben.

Talán valaki azt akarja majd mondani Franciaország mentegetése végett, hogy csakis az idő tájt kezdett a király ilyesmit tervezgetni, és hogy ez maguknak ezeknek a pojacáknak köszönhető, miután a király meggyőződött arról, hogy – akár megteszi, akár nem –, egyaránt ki lenne téve bírálatuk rosszindulatának; így ezek az urak idézhették elő azt, amitől tartottak, akárcsak az asztrológusok, akiknek jóvendőlései az okai a megjósolt bajoknak. Bárhogy történt is a dolog, annyi mindenesetre világos, hogy többé nem bíznak Franciaországban, tehát semmi okuk, hogy olyan aggályoskodók legyenek. Itt egy másik példa. Pfalz, az egykori választófejedelem a királyhoz küldte egyik emberét, hogy jóvátételt kérjen a különböző területekért, amelyeket Őfelsége tisztjei lefoglaltak. Ez a küldött a királytól kapott meghallgatáson erősen ragaszkodott az igazsághoz és az egyezmények megfelelő betartásához. Őfelsége nagy mérsékletet tanúsítva azt felelte, hogy ő semmi egyebet nem követelt, kivéve, ami lelkiismeret szerint az övé, továbbá, hogy kijelölt bizonyos személyeket az ügy alapos vizsgálatára s arra, hogy tárgyaljanak az érdekelt felekkel. Ez a válasz jól illett azokhoz az időkhöz, mivel a dolgok megváltoztak, ami azt jelenti, hogy kigúnyolják mindazokat, akik azt képzelik, hogy a közjog elvei némi erővel bírnak majd Metz és Brisac kamarásainak adóbecslőivel szemben, továbbá kinevetik azokat, akik elég naiv módon úgy gondolnák, hogy Franciaország Frankfurtban tartózkodó nagykövetei hagyják őket érvelni és a jogi téziseket megvédeni. Mindebből pedig bárki megállapíthatja, hogy a franciák kezdik levetkőzni korábbi helytelen szégyenkezésüket vagy falusias szerénységüket, és hogy most már az előkelő származású emberekhez méltóan, szabadon cselekszenek. Ezt a francia miniszterek, akik itt-ott fellelhetők, nem próbálják takargatni; ami a Frankfurtban megjelent nagyköveteket illeti, zaklatásnak vették, ha valaki azután érdeklődött, miért nem követelte Franciaország mindezülig Strassbourgot és egyéb jelenleg elfoglalt területeket, s miért nem adott hangot igényének, amikor az alkalom lehetővé tette, például a münsteri egyezménynél, a nurembergi szerződés megvalósításánál, vagy legalább Nijmegennél; nos, ezek az urak nem szégyellték azt válaszolni, hogy korábban a helyzet nem volt még megfelelő ezen ügyek megvitatására. Talán helyes lehet azt is megfontolni, milyen fokokon keresztül jutottak előre a franciák, mielőtt elérték a lélek azon nagyságát, mely megengedi, hogy a jelenben őszintén feltárják korábban eltitkolt terveiket.

A király, Mazarin bíboros halálát követően többé már nem akart maga mellé egy bizalmas gyámoltót, így aztán nem mulasztott el olykor az ő maximái és tanácsai szerint tevékenykedni, mintha még mindig életben lett volna, annál is inkább, mert M. de Lionne, aki szintén nála tanulta ki mesterségét, ugyanazokat az elveket követte. Ily módon a német fejedelmekkel elég udvariasan bántak, a közjog érvényességének látszatát fenntartották, valamint úgy tettek, mintha tiszteletben tartanák a vesztfáliai békét s a német szabadságot is. De miután Lionne meghalt, M. de Louvois kimutatta a királynak, hogy a Rajnai szövetség több kárt okozott Franciaországnak, mint amennyi hasznot hozott, s hogy többé nem szükséges a német fejedelmek miatt aggódni, hiszen nem volt még pénz, amit valaha is rosszabbul használtak fel, mint az, amit nekik adtak, s hogy a birodalom csupán egy név erő nélkül, tehát a büntetés kockázata nélkül lehet bosszantani; ugyanakkor Franciaországnak nem lesz hiánya csodálóknak, még maga Németország határain belül sem. Miután e tanács eléggé sikeres volt, M. de Croisy, – M. de Pomponne kudarca után miniszterré lépve elő, –, behízelegte magát a királynál egy másik új keletű, általa kigondolt doktrínával, nevezetesen azzal, hogy már túl régóta szab határt a király előrehaladásának a vesztfáliai béke pajkos manója, tehát itt az ideje, hogy előre mozduljon és fölébe emelkedjen kétségeinek; különösen azért, mert neki most egy másik béke jár a fejében, amit, mint a münsterinél – melyet a németek nem tudnak helyrehozni a jövőben, miután egyszer már megszegtek –, hitelesebbet és kifizetődőbbet sürgetni kellene; továbbá a nijmegeni békéről szólva, minthogy az Őfelsége tiszta kegyelmének egy megnyilvánulása, egyedül őt illeti, hogy megindokolja ajándékát. Most, hogy Franciaország M. de Louvois lekötelezettje, amiért megmutatta neki a német fejedelmek gyengeségét, s hogy M. de Croisy felmentette a királyt a münsteri béke kötelezettsége alól, azt hiszem én sem érdelek majd kevesebbet, mint ezek az urak, azáltal, hogy megszabadítom a Királyi Tanácsot a lelkiismeret minden aggályától, ami – tekintettel a nemzetek törvényére és az egyház törvényeire – még maradhatott néhányukban. Azután megmutatom, hogy ezek a dolgok valóban kötelezik a közönséges embereket, viszont van egy bizonyos törvény, amely az összes többi fölött áll, mindazonáltal alkalmazkodva a legfelső igazsághoz felmenti a királyt azok betartásának kötelezettsége alól. Ami Szent Pált illeti, helyesen jegyezte meg, hogy az igazság nem ismer törvényt, s az, aki rendkívüli hatalommal bír, megbízatása révén fel van mentve az általános emberi kötelességek alól. Így most rajtam a sor, hogy kimutassam, a király rendelkezik ilyen sajátossággal, s hogy nincs ember napjainkban, aki nagyobb hatalmat kapott az égtől, vagy akár az ellenlábasoktól a világi ügyekben, mint XIV. Lajos.

A bizonyításhoz egy új jogtudomány alapjait kell itt lefektetnem azért, hogy egy csapásra megsemmisítsem a kétféle ellenvetést, amelyek úgy látom, ellentmondanak nekem, egyrészt a német jogtudósokét, másrészt az olasz egyházi ügyvédekét. És remélem, hogy a legegyszerűbb módon képes leszek ezt véghez vinni, miután magam mellett tudom egy bizonyos fokig a kazuistákat vagy a szent erkölcsi tanok szerzőit, különösen a jezsuitákat, akik oly éles eszűek lévén, amilyenek, tisztában vannak azzal, hogy most jóval többet remélhetnek a francia monarchiától, mint Spanyolországtól. Ezután, mint alapvető pontot szögezem le, hogy minden Istenhez tartozik, és minden dolog azon kiemelkedő jogának van alávetve, amivel ő a teremtmények fölött rendelkezik. Isten e jogából származott Mózesé, a szentelt edények fölött, amiket az egyiptomiaktól kölcsönzött, valamint az, amit Izrael népe gyakorolt a kánaániták személye és javai fölött. VI. Sándor pápa igényelte a jogot – az ő földi

helytartói minőségében –, hogy felossa az Újvilágot a kasztíliaiak és a portugálok között, annak ellenére, hogy az ő hatalma nem terjed ki az evilági dolgokra. Én, éppen ellenkezőleg, ki fogom mutatni, hogy figyelembe véve minden világi problémát, a ma élő legkeresztényibb Őfelsége a világ igaz és egyedüli helytartója. Ehhez az alapelvhez hozzáteszem még az igazságosság, illetve az igazságtalanság definícióját, amit Platón egész jól kifejez és magyaráz egy bizonyos Thraszümakhosz személyén keresztül, akivel kerekén kimondatja: 'az az igazságos, ami a hatalmasabbnak javára van'. Ez pedig egybevág azzal, amit Isten minden dologra kiterjedő jogáról mondtunk, minthogy Isten a leghatalmasabb lény. Istent követően a leghatalmasabb, – mindig leszámítva persze az ördögöt, – kétségtelenül a legkeresztényibb Őfelsége. És itt közreadom I. Miksa császár ezzel kapcsolatos aranyköpését, aki egy napon azt mondta: 'Ha én lennék Jupiter és végrendeletet kellene hoznom, az elsőszülött fiamra hagynám az égi királyságot, a másodikra pedig Franciaországot'. Ha ez igaz is volt annak a császárnak a korában, mennyivel inkább igaz manapság! Hiszen egyedül XIV. Lajos egy hatalmas területet csatolt a koronához, amely a svájci Alpoktól a német tengerig, annyi gyönyörű tartományt foglal magába, s e meghódított területek maguk is kitennének egy figyelemre méltó nagyságú királyságot.

Ahhoz, hogy igazoljuk a legkeresztényibb Őfelsége helytességét, nincs szükség bonyolult érvekre, mert az argumentumok nagy része, amelyekkel Bellarmine bíboros a pápának a világi ügyekben való közvetett hatalmát bizonyította, összehasonlíthatatlanul alkalmasabb a király közvetlen hatalmának bizonyítására. Mindent, amit Jézus Krisztus földi birodalmára vonatkozóan jövendöltek meg, úgy kell érteni, mint ami a legkeresztényibb Őfelsége birodalmára vonatkozik. Továbbá, senki se képzelje, hogy ok nélkül szállt le az égből a szent üvegcsé, s a király ok nélkül kapta meg azt a képességet, hogy csodát tegyen, s betegeket gyógyítson; hiszen Jézus Krisztus midőn felemelkedett az égbe, azt mondta, ez lesz az egyik jele azoknak, akiket ő küld a földre, hogy királyságát növeljék. Tudom, hogy vannak orvosok, akik kételkednek a király által a *nyírokcsomó tuberkolózis* gyógyításával oly gyakran véghezvitt csodában; de senkinek nem kell nyugtalanodnia e személyek hitetlenkedése miatt, amely olyannyira jelentős, hogy a doktorok vallása szólássá vált. Egyesek azt vetették ellen, hogy III. Henrik király kedvencének, d'Épernon hercegnek a betegségét a királynak meg kellett volna gyógyítania. Ám, még ha ez igaz is, nem ismert-e, hogy a szentek nem akartak minden betegséget meggyógyítani? Ezenkívül, Jézus Krisztus és a próféták elméjében mindig is megvoltak Franciaország királyai, mivel e királyok arra rendeltettek, hogy egy napon az egyház felszabadítói legyenek. És anélkül, hogy egyéb bibliai passzusokat idéznénk, lehet-e bármi is világosabb annál, mint amit Jézus Krisztus mond: 'A mezők liliomai nem szőnek-fonnak'? Ez kétségtelenül jelzi, hogy Franciaország királysága női ágon nem örökölhető, így a királyi hatalmat nem lehet elvenni e harcias nemzettől, s azt is, hogy ez az ország vereségét – sem az idegeneknek, sem a nőknek – el nem ismeri, mivel a világi hős, akit az emberek követni fognak, onnan kell, hogy származzon. Továbbá, nem ismerek más királyságot, amely alapvető törvényeinek érvényességét jobban tudná bizonyítani a Szentírás által. Az, hogy a törökök csupán Franciaországtól várják saját leigázásukat, olyasvalami, ami egy ősi jövendölésből ismert, s amit egy bizonyos Bartholemew Georgiewicz – aki hosszú ideig a törökök foglya volt – idézett a levanteiektől. Van egy jóslat, *de Rege quodam illustrissimi lillii*, Pareus művében, az Apokalipszis kommentárjában, ami ugyanezt a dolgot erősíti meg. Tudom, hogy Grotius A háború és béke jogáról című munkájában helytelenítette a jövendölések azon célból való

idézését, hogy általa a jog alapelveit elfogadtassák. Azonban Grotius jogtudománya gyökeresen eltér attól, amit mi akarunk itt létrehozni; emellett, ő csak azon jövődőlésekről beszél, amelyek magyarázata bizonytalan, márpedig a miénk vitathatatlan. És mivel még a Messiás is a próféciaikon keresztül bizonyította jogát, miért ne tehetné ugyanezt a helytartója, akinek evilági úton kell véghezvinnie azt, amit a Messiás szellemi módon tett, és akinek – a testi lét szerencséjére – Jézus Krisztus birodalmát kell kiépítenie a földön, amire – eléggé helytelenül – Jézus Krisztus személyének alakjában várnak az ezredik évfordulóval kapcsolatos eretnekek? Isten maga erősíti meg csodák által minden nap azt a jogot, amit mi a legkeresztényebb Őfelségének tulajdonítottunk. Nem elég nagy csoda-e, hogy egy uralkodónak, akinek felügyelete alatt oly sok háború lezajlott, nincs hiánya pénzben? Néhány nevetséges ember azt képzei, hogy a birtokában van a bölcsek köve, mert egyedül az gazdagíthatja a föld minden királyát; mások meg, látva, hogy a király mindenben sikereket ér el, és mindenről értesül, ami az ellenséges országokban folyik, kapcsolatba hozzák őt egy jól ismert szellemmel: ám nem pusztán nevetséges, de istentelen dolog is, az ördögnek tulajdonítani azt, amit az égi sugalmazás idézett elő. Ebben az ügyben ezek az emberek azokra a zsidókra hasonlítanak, akik szerint Jézus Krisztus Belzebub közbenjárásával vitte véghez a csodákat. Az istenek akaratának milyen egyértelműbb jelét követelhetné valaki annál, amit minden nap látunk, ami egy állandó égi támogatás, amely oly hatalmas, hogy olybá tűnik, az emberek és az idők összeesküsznek a király javának és dicsőségének növelésére? Mert amit szerencséjének neveznek az emberek, az nem más, mint az isteni gondviselés rendelete, és 'az ösztöke ellen való rugdalózás' lenne ellenkezni vele. Nem látjuk, hogy Leopold császár kiváló eredményekkel van felruházva, az egész világ csodálja buzgalmát és szenvedélyes áhítatát, s kötelességének teljesítésében nincsen nála szorgalmasabb uralkodó, vagy olyan, aki készségesebben figyelne, aki figyelmesebben tanulmányozná a kérelmeket és a diplomáciai jegyzéket, ami olyan kevés jelentőséggel bírónak tűnik? Folyton csak azt látni, hogy a munkáját végzi, hol a tanácsban, hol pedig jelentéseken dolgozva a hivatalában; egyszóval, elmondhatjuk, hogy nincs miniszter, aki többet dolgozna, mint ő: mégis, számára minden balul üt ki. A legkeresztényebb Őfelsége viszont, aki foglalkozását szórakozássá változtatja, aki – csak, hogy elfoglalja magát – különböző ügyekkel zaklat, s kinek tudománya csupán addig terjed, hogy bizonyítsa harciasságát, ő bezzeg kivétel nélkül mindenben sikert ér el, amibe csak belefog. Milyen más következtetést vonhatnánk le, mint azt, hogy az ég nagy dolgokra rendelte ezt a királyt? Mert az ég barátai álmukban jótéteményekben részesülnek; mások nem érhetnek el semmit, akárhogy fussanak is, s még akkor sem, ha fenn maradnak minden éjjel, vagy reggel nagyon korán felkelnek. Most már csak egy Jeremiást hiányolunk, aki értesíthetné a világ összes hatalmasságát, hogy azok, akik szembe szegülnek a királlyal, egyben szembe szegülnek az égi akarattal is, miként azok, akik azt remélték, hogy megvédik magukat Nabukodonozorral szemben, és Egyiptom összezúzott erődítményében bíztak, azokhoz az uralkodókhoz hasonlítanak, akik manapság reményüket a Habsburg-házra alapozzák.

De van egy ilyen Jeremiás, aki éppen most tűnt fel, ezért aztán a németeknek nincs több mentségük. Ez egy bizonyos falusi káplán Németországban, aki újabban prófétának adja ki magát, és aki az Apokalipszisre támaszkodva támadhatatlanul bebizonyítja, hogy a király minden ellensége el fog pusztulni. Az események megerősítik a jóslatait: az olaszok, mivel féltékenyek a király dicsőségére, hőségtől és szárazságtól szenvednek; a hollandok büntetése, amiért a boldogságát irigylik, az

árvíz és az állandó félelem egy végső pusztulástól. A hálátlan svédek egy szörnyűségees hideg-hullámtól szenvednek. A Habsburg-ház, alattvalóinak lázadásai miatt bosszankodik; a németek pedig egyik oldalon a rájuk szabaduló török felzúdulást látják, míg a másik oldalon Dánia fenyegeti őket, ily módon keményebb próbára tételben van részük, mint amin bárki valaha is keresztülment a Hám által megbabonázott gyerekek elindulása óta – mindennek pedig el kellene gondolkoztatnia őket, hogy aztán egy gyors bünbánattal megelőzve a büntetést a király karjaiba vessék magukat. Tekintettel e nagy uralkodóra, a politika minden szabálya megszűnik, és annak ellenére, hogy úgy látszik, annyi mindent tett az óvatosság parancsával szemben, mindenesetre sikeresnek tűnik, mert a Szent Lélek vele van, és mert a világ bölcsessége balgaság az ég előtt. A nemzetek tömeges panaszzkodásba kezdtek, és lelkesen szónokolnak a király és az ő felkentsége ellen, így nincs mit csodálkozni azon, hogy az égi hatalom, felingerelvén magát ellenük, szétszórta őket haragjában. Minthogy a király jobban szereti a fegyverek által megalázni a hollandokat, mintsem hogy békét ajánljon, amit ők készen álltak elfogadni, e világ bölcs emberei csak rosszra számítottak, legfőképp, amikor látták, hogy Anglia elszigetelődött, és Németország Spanyolországgal együtt a hollandokhoz csatlakozott. Ám Isten másfépp rendelkezett. Kétségtelenül nem kis veszély állt fenn és lehetett volna még nagyobb is, ha a svédek nem mentik meg Franciaországot azáltal, hogy magukra vonják a rohamot. Ez meg volt írva a sors könyvében; és mivel a svédek szándékaiktól eltérően cselekedtek így, egy magasabb hatalom által kényszerítve, azért kiérdemeltek némi elismerést, mint ahogy a király szemrehányást érdemelt azért, hogy cserbenhagyta őket, amikor kezdtek számára idegesítővé, a mi véleményünk szerint viszont feleslegessé válni.

De térjünk vissza a király rendkívüli cselekedeteihez, melyek gyakran megrázzák azokat, akik meglehetősen körültekintőnek gondolják őt: van-e valami, ami nyilvánvalóbban ellenkezik az értelemmel, mint az, amit a múlt évben meg mert tenni, amikor is felingerelte és elutasította mindkettőt, az eget és a földet, Európát és Ázsiát, a pápát és a reformátusokat, a császárt és a szultánt, Spanyolország, Svédország és Lengyelország királyát, Németország és Olaszország uralkodóit, egyszóval, jóformán az egész világot? Mintegy egyidejűleg történt, hogy a pápa kiátkozta, az emberek fellázadtak ellene, a törökök elfogták Franciaország összes nagykereskedőjét áruikkal együtt, a császár Németország fejedelmeivel közösen megtámadta a királyság határterületeit, a spanyolok segítették a hollandokat, hogy visszaszerezzék az összes elvesztett területüket, Olaszország uralkodói pedig – akiket a meghódított Casal figyelmeztetett – határozott döntéseket hoztak szabadságuk védelmezésére. Mindazonáltal e dolgok egyike sem történt meg, ami kizárólag a legfőbb kéz csodatételének tulajdonítható – aki megkötözte egyesek fegyvereit, s lecsukta mások szeméit –, ahogy akkor tett, amikor a próféta fohászát meghallgatva, vaksággal verte meg a szíriai sereget.

Ezek után, azt hiszem, hogy kellőképpen bizonyítottam úgy a jövőndölések, mint a csodák által a király rendkívüli elhivatottságát vagy küldetését a keresztények evilági ügyeinek megújítására; s kétségtelen, hogy ez a hivatás messze megalapozottabb, mint azoknak a hamis első reformátoroknak a feladata, akik fellázadtak a katolikus hit ellen.

Mindebből az következik, hogy az összes király és fejedelem lelkiismerete szerint köteles teljesen alkalmazkodni hozzá, vitái döntőbírójaként elismerni őt, és ráhagyni a kereszténység közös ügyeinek vezetését, valamint az, hogy akik szembehe-

lyezkednek vele, azok ellenállnak a sors elkerülhetetlen akaratának. Amennyiben meggondolatlanul makacskodnak, és elutasítják a testvéri kiigazítást, amit a király tesz, amikor velük foglalkozik, alattvalóságuk minden további nélkül fel lesz oldozva a hűségeskü alól, továbbá joguk lesz saját hatalmuknál fogva a király törvénykezési illetékessége alá helyezni magukat. Talán akadnak néhányan, akik a Messiás balvégzetű példájának felújításától rettegnek, kinek városa a király védelmezésére volt bízva nagy szeretettel, de amelyről egészen hirtelen – az ígéretek s a király becsülete ellenére – lemondott, oly nagy sietséggel, hogy a legtöbb érdekelt félnek még arra sem maradt elég ideje, hogy biztosítsa életét és tulajdonát, s így a spanyolokra hagyta őket, akik aztán tanúságot is tettek szigorúságukról. Elfogadom, hogy semmi sem igazabb ennél, és hogy ez az ügy elriaszthatta a legjobb szándékú személyeket is; ámde ezt nem szabad a királynak tulajdonítani, csakis azon idők szerencsétlen voltának, ami mára sokat változott; továbbá el kellene töprengeni azon, hogy minden egyes nagy szektának meg kell legyenek a maga mártírjai a kezdet kezdetén. Legfőképpen Németország katolikusainak kellene elismerniük szabadítójukat, mivel világos, hogy a francia fegyverek rendeltetése a vallás terjesztésének elősegítése.

Mindenki tudja, hogy a király csakis azért viselt hadat Hollandia ellen, hogy segítse Köln és Münster püspökeit egyházuk jogainak követésében. Amennyiben azóta a franciák Köln és Liege egyházmegyéivel kissé rosszul bántak is, azt kell hinnünk, hogy ez vagy a király ellenére vagy a választófejedelem beleegyezésével történt, vagy legalábbis háborús indokkal, mindenesetre a közjó érdekében. Nem ismert-e, hogy Franciaország nagykövetei milyen hévvel foglalták el magukat Nijmegenél, hogy biztosítsák a katolikus vallás szabad gyakorlását az Egyesült Tartományokban, és egyedül ezért, hány alkalommal álltak készen a szerződések megszegésére? És a siker nem maradt el erőfeszítéseik nyomában: (elmondható: ezt álrukban se látták volna), mert tudták, hogy először az égi királyságot kell keresni, s így biztosítva lesznek arról, hogy a többi majd megadatik. Ha néhányan még mindig kételkednek a király őszinteségében és jó szándékaiban, látva, hogy a katolikus Habsburg-ház meggyötrésére vállalkozott, azoknak el kell gondolkozniuk azon, hogy az osztrákok az eretnekek ösztönzőivé váltak, mivel úgy gondolják, hogy az ő támogatásuk révén segíthetnek magukon; ilyen formán ennek az uralkodóháznak a tönkretételével kell kezdeni az eretnekség alapjainak megdöntését, amit még V. Károly fektetett le politikai állásfoglalásaként. Azt fogják mondani, hogy a király segítséget nyújtott Thököly grófnak és más magyarországi lázadóknak annak ellenére, hogy protestánsok voltak, sőt annak ellenére, hogy meglehetősen tisztában volt azzal, hogy a kereszténység szenvedni fog emiatt, és a törökök hasznot húznak majd belőle. Hozzáteszik még, hogy XIII. Lajos sem tett kevesebbet az eretnekekért Németországban, akik kizárólag az ő segítsége által tartották fenn magukat. De a válaszom az, hogy egy csekély és pillanatnyi igazságtalanságot, amitől a katolikus és a keresztény egyház szenved, nem szabad számításba venni, amikor az összehasonlíthatatlanul nagyobb és tartósabb jót eredményez. Mivel a Habsburg-házat ezen eszközök által megalázták, s a király a kereszténység ügyeinek döntőbírójává vált, könnyű lesz számára az eretnekeket és a törököket egyszerre és egy csapásra megsemmisíteni. Már példát mutatott hatalmára és jó akaratára Gigerinél és Candiában is, anélkül, hogy beszélt volna arról, mit csinált másutt, és minden bizonnyal további bizonyítékokkal is szolgálni fog, amikor olyan helyzetben lesz, hogy törvényeket adhat Németországnak, Olaszországnak és Európa fennmaradó részének, hacsak nincs talpon néhány másik hatalom, amely versenghet az ő erejével. És én egyáltalán nem kétlem, hogy

nemsokára látni fogjuk e boldog kor beköszöntét. Németország kisebbségben levő katolikus papsága, rossz bánásmódban részesülvén a protestánsok részéről, s a Habsburg-ház által elhagyatottan, máris hozsannákat zeng felszabadítójának előrehaladását látva. Az igaz, hogy a püspökök, a birodalom fejedelmei lévén, még ingadoznak egy kicsit, és erősen tartanak attól, hogy a gallikán egyház rosszul megnevezett szabadság-jogait, melyek talán függetlenek a pápától, de amelyek valójában – tekintettel a királyra – rabszolgaságot jelentenek, bevezetik majd a területeiken; mindenesetre azok a jó szándékú személyek, akik nem részesítik előnyben egyházaik néhány evilági jogát a katolikus egyház közös javánál, egyet kell, hogy értsenek a királlyal ez ügyben, követve Strassbourg két derék püspökének példáját, akiknek katolikus buzgalma oly nagy volt, hogy nem találtak nehézséget az egyházukhoz tartozó világi szuverenitásuk feláldozásában; mert a könyörületeség, ami megkívánja, hogy jóhiszeműen elfogadjunk mindent, megtiltja nekünk, hogy azzal gyanúsítsuk őket, netán más nézeteik vannak. Németország más püspökei annál is könnyebben követhetik példájukat, mivel okuk van azt hinni, hogy életük során nem fognak változásokat bevezetni, s hogy e fordulat ellenére képesek lesznek a legjobb lelkiismerettel gyarapítani a rokonokat a világban, minthogy azt nem csupán, hogy nem tiltják, éppen ellenkezőleg, megparancsolják, hogy az ember gondoskodjon övéiről; az Apostol kifejezetten kimondja, hogy azok, akik egy alkalmat is elmulasztanak erre, rosszabbak a hitetleneknél.

Ami a német szerzeteseket illeti, ez egy másik ügy; mert tisztességesek akarván lenni és nem óhajtván becsapni senkit, én nem merem azt tanácsolni nekik, hogy Franciaországhoz csatlakozzanak, mert a Szent Benedek és Szent Bernát szerzetesei, a karmeliták, a dominikánusok, és sok egyéb rend – melyek meglehetősen tehetősek Németországban – egy ideig az új reformok értelmében, böjtölésre és mezítláb járásra voltak kötelezve Franciaországban. Ami Németország világi fejedelmeit illeti, kicsit nehezebb lesz őket arra kötelezni, hogy a közel királyi hatalmukat, amit maguknak tulajdonítanak, alárendeljék a király hatalmának; és amint azt mindenki tudja, hogy a gazdagok nehezen fognak bejutni a mennyországba, úgy a hatalmasok is nehéznek találják, hogy a legkeresztényibb királysághoz, s annak világi helytartójához, azaz a királyhoz alkalmazkodjanak. De előbb vagy utóbb minden nehézségük ellenére felülemelkednek majd ezeken. És ahogy a folyók végül mind összefutnak a tengerben, bármilyen kerülőutakat tegyenek is, ugyanígy elkerülhetetlenül szükségyszerű, hogy az összes hatalmat, különösen Olaszországét és Németországét, elnyelje végül ez az ötödik monarchia. Anglia, belső megosztottsága révén magára marad, amint azt eretneksége miatt megérdemli. A hollandok már érzik vereségük közeledtét, látva visszaeső kereskedelmüket, és a spanyol Németalföld egyértelmű elvesztését. Tehát hinnünk kell, hogy hamarosan lerombolják a szektások eme búvóhelyét. A Svédország, Szászország és Braunschweig ellen uszított Dánia és Brandenburg elnyeli majd azt, amit a protestáns erők meghagytak. Rajna és Vesztfália, sőt, egy napon Frankföld püspökei sem fognak többé ellenállni a király katolikus buzgalmának. Ausztria és Bajorország, a törökök közelségétől meggyengítve és megrémítve, szintén nem lesz képes tovább ellenállni.

Az olaszok – akik készen állnak igába hajtani a fejüket, s akik őseik erényével már nem rendelkeznek – miatt nem szükséges aggódnunk. Hiszen ismert, hogy a velenceiek például, eget-földet megmozgattak, amikor a Habsburg-ház nem tudom mire vállalkozott Grisons területén; most meg, hogy Franciaország létrehozta uralma székhelyét Olaszország szívében, egy szót sem mernek szólani. Egyáltalán nem

kétlem, hogy ez az égtől származik, ami büntetésük céljából gondoskodik megvakításukról. Bizonyára túl késő lesz akkor felébredni, amikor Németország már csak a király egyetlen füttyentésére vár; a világ melyik részén fognak ugyanis katonákat sorozni, minthogy szinte nincsenek tapasztalt csapataik Olaszországban? Nem elegendő a háborúskodáshoz maga a pénz, ha nem használják fel azt időben. Úgy vélem, az olaszok képesek lesznek némi erőfeszítést tenni mielőtt megadják magukat, és harcolni fognak egy kicsit, na 'nem az oltárokért és az otthonokért, hanem az ágyakért', félve a szarvaktól, amiket a franciák (akikkel, tudják jól, hogy a feleségeik már titokban összeesküvést szőnek) készítenek elő nekik. Ez akkor kezdett nyilvánvalóvá válni, amikor a francia követ az egyéb fenyegető feltételekhez, amiket a genovaiaknak ajánlott, hozzátette azt is, hogy a jövőben meg kellene engedni, hogy ezen ország hölgyei élvezhessék a francia szabadságot, és szabadon fogadhassák a franciákat otthonaikban. Az olasz nők, nem kevésbé, mint a német papok, tőlük várják tehát megszabadításukat, az előbbieket azért, hogy férjeik igája alól felszabaduljanak, az utóbbiak azért, hogy biztosítva legyenek a protestánsok sértéseivel szemben.

Ilyen Franciaország jó szerencséje, amely segíti az ellenségei közül az erőteljes csoportokat a maga oldalára állítani, miként Németországban a papságot, Olaszországban pedig a női nemet. És ki merne a továbbiakban ellenállni, látva, hogy a papok és a nők egyszerre szőnek összeesküvést?

Nekem úgy tűnik, hogy mialatt védőbeszédet írok a királynak, rendjén való lenne mellékesen ugyanezt tennem azon gall-görögnek nevezett németek, a barátaim számára is, akik olyan jól kijönnek Franciaország különböző Lajosaival. Tudatlan és közönséges emberek árulónak hívnak minket, mondván, hogy eladjuk szülőföldünket, és arra törekszünk, hogy idegenek igája alá helyezzük. De én azt gondolom, hogy a nekünk ily módon szemrehányást tevők többsége igencsak óhajtaná, hogy alkalmas legyen ugyanezen bűn megtételére. Pusztán irigységből siránkoznak tehát, minthogy nem elég ügyesek vagy szerencsések ahhoz, hogy a saját malmukra hajtsák a vizet. Néhány naiv emberrel kivételt teszek e jellembrázolás alól, akik e dolog kapcsán lelkiismeretesek lehetnek; de mivel számuk nem igazán számottevő, nevetnünk kell ostobaságukon. Mindazonáltal, mi nem vagyunk olyan rosszak, mint ahogy azt néhányan gondolják. A legjáratasabb politikai elemzők mind egyetértének abban, hogy a Német Nemzetközösség olyan óriási és olyan korrupt, hogy egy abszolút úrra van szüksége ahhoz, hogy helyreálljon a megfelelő kormányzat. Mi a német szabadság, ha nem a békák szabadsága, akik brekegnek és ugrálnak ide-oda, s akiknek egy golyóra van szükségük, hogy rendben tartsa őket, minthogy ez a darab úszó farönk (a birodalom) – mely bukásában akkora zajt csap – többé nem félelmetes számukra?

Készségesen el kellene fogadnunk tehát, hogy mi egy ilyen szabadság lerombolásán munkálkodunk. Tudom, hogy a barátaim többsége nem beszél ilyen nyíltan, jobban félve az áruló elnevezéstől, mint a valóságtól, és megpróbálják a vesztfáliai és nijmegeni békeegyezményekből, a császár fegyverletételéből, az aranybullából, a birodalom kerületeinek közigazgatási rendeleteiből, a vallási és világi békék, valamint a birodalom egyéb törvényeiből merített kifogásokkal kiszínezni ténykedéseiket: indoklásait a béke, a háború és a szövetségek szabadságára, továbbá az önvédelem természetes jogára alapozzák, azzal vádolva a császárt és a birodalmat, hogy becsapta és magára hagyta azt a néhány fejedelmet, akikhez ezek az urak tartoznak.

Azonban én, aki a legőszintébben beszélek, s az övéiknél értékesebb indokok birtokában vagyok, nem akarom őket utánozni. Mert tudom, hogy e kifogások semmi bizonyosat nem tartalmaznak, hogy a császárnak vannak a világon a legjobb szándékai a szövetségesek közös ügye iránt, s hogy a nijmegeni békét csupán azután kötötte meg, miután a spanyolok és a hollandok magára hagyták, és amikor látta, hogy a többi szövetséges legnagyobb része azzal a kérdéssel foglalja le magát, hogy ki tudja a legjobban és a leghamarabb rendezni ügyeit. Csupán egyvalamiben találok tehát hibásnak a császárt (amiért mások talán nem bírálják), mégpedig abban, hogy a birodalom jogait túlságosan konokul fenn kívánta tartani, nem óhajtván elismerni azt a sajátjánál magasabb hatalmat, amit a legkeresztényibb Őfelsége egyenesen Istentől kapott, amint azt épp az imént bizonyítottuk. Akadnak más gall-görögök is Németországban, akik Júdást utánozván elfogadják a harminc ezüstpénzt, mert azt remélik, hogy Németország megmenekül majd az égi kegyelem jóvoltából; a pénz – mindazonáltal – náluk marad, s egy napon abban a helyzetben lesznek, hogy kinevethetik a franciák hiszékenységét. De az nevet a legjobban, aki utoljára nevet. Vigyázzatok barátaim, és értsétek meg, hogy Istenen nem lehet büntetlenül nevetni, ám a királyon sem, akit Isten azért küldött, hogy megfenyítsen téged. Nem olyan rég, néhány barátommal részt vettem egy társaságban, ahol egy öregember buzgón lelkesítve, tüzesen szónokolt a gall-görögök ellen, akiket a szülőföld istencsapásának, a nemes lelkek mérgének és az emberi nem szégyenének nevezett, – akikhez most a franciák, mindezek ellenére, dörgölöznek, a legnagyobb embereket tartva őket. Végül addig elment, hogy a pokolba küldte őket. A velem levő társaság néhány tagját, akiknek meglehetősen érzékeny lelkiismeretük volt, annyira megrendítették a jóember szavai, hogy a leggyengébb hangra összerázkódtak, attól rettegve, hogy jön néhány ördög és hátulról elkapja őket. Én mivel egy kicsit határozottabb vagyok, azt tettem ebben a helyzetben, amit valaha Szent Péter tett, éspedig, megtérítettem testvéreimet, szemükre vetve gyengeségüket, és bebizonyítva, mennyire fontos, hogy kétségek s aggályok nélküli, ugyanakkor kiváló érvekkel felfegyverzett lelkiismeretünk legyen. Megérttettem velük, hogy mi az egyház ügyéért fáradozunk, hogy a szülőföld neve csupán az idioták számára mumus, s hogy egy tiszta szívű ember az egész világot tekinti szülőföldjének, azaz inkább a mennyországot tartja a keresztények közös szülőhazájának, valamint azt is, hogy a német nemzet egyéni érdekének fejet kell hajtania a kereszténység közös java és az ég rendelkezései előtt. Én felismerem és elég gyakran fontolóra veszem, milyen szörnyű lesz a németek helyzete a franciák igája alatt. Már most – amikor még van némi szerepe a világban – lenézik nemzetünket; mi lesz akkor, amikor az legyőzött és teljesen megvetendő lesz, amikor okuk lesz minket hibáztatni nem csupán naivitásunkért, hanem gyávaságunkért is – a nemzet régi hírnevéhez és őseink dicsőségéhez oly méltatlanul? Megfosztanak majd fegyvereinktől, mint viselésükre nem méltó embereket; meggyalázzák az előkelő családokat, vagy Franciaországba küldik őket; a juttatások és minden jelentős hivatal kizárólag a franciákat illeti majd meg, vagy azon legalázatosabb lelkeket, akik csak a németek között léteznek; az emelkedett lelkeket, akik úgy tűnik őrzik még az ősi erény egy darabkáját, ezernyi gonoszsággal fogják kínozni, amíg hozzá nem szoknak mindannyian a rabszolgasághoz, s amíg alkalmasabbá nem teszik a nemzetet arra, hogy inkább a megvetés, mint a rettegés tárgya legyen. Az efféle gondolatok, melyek olykor gyötörnek, egy démon által küldött kísértések. Hiszen az elme gyorsan alkot ilyen elképzeléseket, s mindig nehéz megszabadulni a gondolatoktól, melyek velünk születettnek látszanak.

Ám én először kiszabadítom magam, majd – amint felemelem lelkemet az éghez – elpusztítom e kétségeket. Mert azt gondolom, hogy amit nyomorúságnak hiszünk, az igaz boldogság, hogy a jó dolgok megpróbáltatásokon keresztül válnak valóra, s az egyház sosem virágzik jobban, mint amikor éppen sanyargatottnak tűnik. Még boldogabbak lesztek Istennel, ó németek, amikor a franciák már szerencsétlenné tettek titeket a földön; készségesebben mentek majd a mennybe, sajnálkozás nélkül hagyva itt e siralomvölgyet. Menjetez, hát, vessétek alá magatokat a franciák által felajánlott ígának, s siessetek kiérdemelni a mennyet szolgálatkésziségetek, engedelmisségetek, türelmetek és egyéb keresztény erények által; megteremtve – amilyen hamar csak lehetséges – a legkeresztényebb Őfelségének azt helyzetet, hogy harcolhasson a törökök és az eretnekek ellen. Amennyiben ez a szabadságotokba kerül, vigasztalásképpen gondolatok arra, hogy Jézus Krisztus királyságának növekedése az, amiért akkora veszteséget szenvedtek.

Hanem én felveszem értekezésem szálát, és biztos vagyok benne, hogy azok, akik helyesen értették a fent említett érveket – feltéve, hogy jóhiszeműek –, tartják magukat ahhoz a megállapításhoz, miszerint a legkeresztényebb Őfelsége teljhatalmat kapott Istentől arra, hogy messze többet tegyen annál mint amennyinek eddig tanúi voltunk; mert azon jogát illetően, hogy ami csak eszébe jut, megvalósítsa, feltéve, hogy az, az ő nagyságát szolgálja – el kell ismerni, nagy mérséklettel él vele. Hiszen ő a földi helytartó, aki arra rendeltetett, hogy az egész földi törvénykezési hatáskörtől és hatalmasságtól függetlenül gyakorolja jogát, minthogy Isten a keresztények felszabadítójának, valamint az egyház – eretnekekkel és a barbárokkal szembeni – védelmezőjének nyilvánította őt. Az, hogy a pápának egy lengyel királyt (annak ellenére, hogy a legharciasabb és rettenthetetlenebb a világon) kellene ezzel a címmel kitüntetnie, csupán az olasz hízelgésnek egy része, s hogy nyíltan beszéljünk, királyunk utánzása, aki ténylegesen a világ igazi helytartója, a pápa pedig csak az ő egyházi-segédje. Küldetése hősie, a szokásos törvények őt egyáltalán nem kötelezik, és nagysága mutatja igazságosságának igazi mértékét, mivel minden, ami gyarapodását szolgálja, az az egyház dicsőségét és jólétét szolgálja. Ily módon bukását csakis a túl nagy visszafogottság okozhatja, és mindaz, amit önmaga hatalmasabbá tételének szándékával tesz, mindig igazságos lesz. Azt kéne gondolnom, hogy de la Chaise tiszteletes, a király állandó gyóntatója, akinek tudása és óvatossága széles körben elismert, majdnem ugyanígy vélekedne; mert lelkiismeretes ember lévén, hogyan helyezelhetne számos a király nevében megtett dolgot, és nyugtathatná meg mind az aggályoskodókat, ha nem a dolgok ilyen átfogó orvoslásának szentelte volna az életét?

Vannak, akik abban a hitben ringatják magukat, hogy meg tudják védeni Franciaország vállalkozásait a közjogból merített érvekkel; ám igencsak becsapják magukat, és amikor érvelésre adják a fejüket, hamarosan láthatjuk, amint sarokba szorítják őket. Következésképpen, amint a fentiekben kimutattam, a franciák között a legbölcsebbek kerülnek minden jog körüli vitát, és csakis politikusként beszélnek, eltúlozva – nagyon is indokoltan – uralkodójuk jóságát és megfontoltságát, aki oly jól tudja, hogyan használja ki előnyös helyzetét. Ugyanakkor néhányan semmit sem tudnak, mások pedig nem akarják megmondani, hogy tudnak bármit is az ég által a királyukra ruházott korlátlan jogról. Mindezek ellenére titokban felhasználják majd, amikor eljön az ideje. Tanúsítja ezt az a francia miniszter, aki azon béke mellett érvelve, amit kicsit később a Pireneusokban kötöttek, határozottan azt tanácsolta a királynak, hogy írjon alá minden lemondást, amit jegyese, a spanyol infánsnő

megkövetelhet, és hogy olyan határozottan elismerően vélekedjen róluk, amennyire azt megkívánják, akár esküvel is pecsételje meg: továbbá, soha ne mulasszon el szabad kezét kérni, amikor Spanyolország királya eltávozik az élők sorából, mert nem jóra való francia az – mondta –, aki azt óhajtáná tanácsolni a királynak, hogy hanyagolja el a korona érdekeit, amiért ő a felelős Isten és az utókor előtt. A jogtudomány és a moralitás pontosan körvonalazott, amint azt épp az imént mutattuk ki, a király és a francia korona nagysága tehát minden jog és eskü felett álló, bármilyen alakok legyenek is.

De mivel ez így van, helytelen lenne egy olyan hatalmas igazságot eltitkolni, amely prédikálásra szorul ahhoz, hogy el is higgyék. Azonban annál is szükségesebb kihirdetni, minthogy – amint azt már megjegyeztem – Franciaország vállalkozásait lehetetlen a közjog alapelvei által megvédeni. S hogy minél szélesebb körben megismertessem, minden nehézség nélkül be fogom mutatni itt azon dolgok egy részét, ami miatt panaszkodni szoktak Franciaország ellenségei, így jobban felismerhető lesz, hogy e korona tetteit semmi szín alatt nem lehetne megbocsátani, hacsak nem rendelkezik a király – Isten világi helytartójának minőségében – azzal a kiváltsággal, hogy azt tegye, amit jónak lát.

Azzal kezdem, ami XIII. Lajos és Richelieu bíboros idejében történt, azért, hogy könnyítsek az aggályoskodó uralkodó lelkiismeretén, aki lépéseket tett az ügyben, hogy elintézzze, a különböző francia törvényszakértők jóváhagyják az eretnekekkel kötött szövetségeket. A leghíresebb janzenistaként lett számon tartva az Alexander Patricius Armanus álnéven alkotó szerző, Ypres püspöke, aki a Mars Gallicus című munkájában szembeszegült ezzel. Ugyanígy zátonyra futott minden kisebb jelentőségű francia író, s közömbös személyek úgy ítélték meg, hogy annak érveit egyikük sem válaszolta meg kielégítően. Valóban, amikor Franciaország hadat üzent a Habsburg-ház ellen, semmi sem kényszerítette, hogy ilyen végletekig elmenjen. Hiszen a császári erők, még annak ellenére is, hogy Nordlingennél győzelmet arattak, hajlottak a béke felé, miután száműztek minden kétséget katonai kapacitásuk felől; és ha Franciaország hajlandó lett volna inkább közvetítő lenni, mint további konfliktushoz hozzájárulni, könnyű lett volna számára egy biztos és méltányos békét kötni: a német fejedelmek többsége nem ellenkezett volna különösebben. Ám Franciaország célja nem ez volt: megkísérelt zavaros vizekben halászni, hogy megdöntse a már ingatag Habsburg-házat, és tönkretégye Németországot, amit önmagában nagysága egyedüli akadályának tekintett. Bár katolikusnak állította magát, vonakodott felismerni, hogy a császár csak azért vállalta fel a háborút, hogy területeit megvédje, s azután egy kedvezőnek tetsző alkalommal a protestánsokat arra kényszerítse, hogy mondjanak le azokról a területekről, amelyeket a passau-i egyezség félreérthetetlen feltételeinek megsértésével elfoglaltak. Mindenesetre, mivel egyedül Franciaországon múltott, és még mindig csakis Franciaországon múlik, hogy békét vagy háborút hoz Európára, a legfanatikusabb emberek ezt az országot okolják a kereszténység minden – az akkori időtől fogva a miénkig – kiontott véréért: 'Egyedül Franciaország az', mondják, 'aki lángba borította Európát'. Az emberek úgy vélik, hogy a franciák széthúzást szítanak Angliában, s hogy nem egészen ártatlanok a nekik köszönhető becstelen szülőgyilkosságban.

Az ő művük a Portugáliában, Cataloniában, Nápolyban, Magyarországon zajló lázadások, és nem is csinálnak titkot belőle. Milyen erőfeszítéseket nem tettek, hogy felborítsák a Münsterben, a spanyolok és a hollandok között kötött békét! Mit mond-

junk a Pireneusokban esküvel megerősített békéről és a királynő visszavonulásáról, ami egy lényegi pontja volt az említett békének?

Kétségkívül, amennyiben meg lehet bízni az emberi egyezkedések ígéreteiben, amennyiben a királyok nyilvános fogadalma bír némi hatással, s a vallás és lelkiismeret nem csupán nevek, melyeket azért agyaltak ki, hogy a hiszékenyekkel a bolondját járassák, e békének szilárdnak és biztosnak kellett volna lennie. Ám minthogy az első kedvező alkalommal megszegették és lábbal tiporták, el kell ismerni – mondják –, hogy az, aki a továbbiakban megbízna Franciaország szavában, az valóban naiv lenne, és méltó arra, hogy becsapják; ez az oka annak, hogy a hollandok, a spanyolok, a császár, és a többi szövetséges, aki Nijmegennél a békéről tárgyalt, már a jelenben, vagy majd nemsokára bűnhődni fog hiszékenységéért.

Mert ha azt hitték, hogy a franciák többet vállalnak békeidőben a birodalom és a Németalföld ellen, mint a háború közepette, vaknak bizonyultak volna; vagyis inkább választották volna azt, hogy együtt harcolnak, mintsem, hogy külön elpusztuljanak. Visszatérve a legutolsó háború kezdetéhez, vajon van-e bármi, ami kegyetlenebb lenne, mint az, ahogyan a már elhunyt Lorraine-i herceget megfosztották birtokaitól? Bűne mindössze az volt, hogy nem akart néhány francia kormányzó vagy intendáns hatalmának kiszolgáltatva élni, és a világon a legártatlanabb önvédelmet szolgáló szövetség segítségével szerette volna saját biztonságát megalapozni. A hollandok elleni háború annyira távol áll mindennemű józanságtól – most a franciák ellenségeinek bőrébe bújva beszélek –, hogy egyetlen egy ürügyet sem lehetett rá találni. Azonban mindazt az erőszakot, amit azóta Franciaország elkövetett Németország, Németalföld és más országok ellen, csak azért lehet elnézni, mert annak a háborúnak volt a szükségszerű következménye. Ezen az alapon történt, hogy a francia seregek keresztül masíroztak Németországon azért, hogy távol tartsák azokat, akik a hollandok segítségére siethetnének, vagy másfelé téríthetnék Franciaországot; s elfoglalták Triert, meglepték és tönkretették Elzász tíz városát méghozzá úgy, hogy az egyáltalán nem összeegyeztethető a jóhiszeműséggel, továbbá mindenféle kegyetlenkedések folytak a Rajna-medencében is. Mindezek pedig a leghalványabb gyanú következtében történtek, amelyre egyedül a háborús indok (ez volt a legigazságtalanabb háború, melyet valaha folytattak) adott felhatalmazást. Pimasz módon kijelentették a császárnak, hogy elsőként neki kell visszavonnia csapatait a birodalom földjéről, és hogy a király is ugyanezt fogja tenni, amikor a császár már a szavát adta – és számos másik herceg is kezeskedik arról –, hogy nem indít további rohamcsapatokat öröklött földjeiről; ami annyit tesz, hogy Franciaország királya több joggal rendelkezik a birodalom fölött, mint maga a császár. Mindenkitől elvárják, hogy csendben maradjon és bízson a francia miniszterek szavában, akik mindenütt azt terjesztik, hogy a háborúval a királynak csupán a hollandok (fogalmam sincs, miféle) szemtelenségének megtorlása volt a célja: mintha nem ugyanez a vágy vette volna rá, hogy másokat is megalázzon és jogot formáljon arra, hogy úgy viselkedjen, mint egy tanár, aki kapásból kisfiúkként kezeli a többieket. Azonban mindenki látta, hogy célja túllépett az egyszerű hősködés határán; hogy a Rajna alsó folyása mentén már megszerzett területek biztosítása végett helyőrséget helyezett oda; s azt is, hogy a hollandok bűne tulajdonképpen a Németalföld teljes megszállásának akadályozása volt; végül azt, hogy a király kitűzött célja kevéssé számított, viszont legalább annyi nyereségre szándékozott szert tenni, mint amennyi dicsőséget szerezni. A *dépendences*-okat – a birodalomnak a franciák által igényelt részeit –, és a *dépendences-ök dépendences-ai ad infinitum* illetően, amelyek túlszárnyalják a

vezetőt, azaz magát Franciaországot: igaznak kell lennie annak – mondják –, hogy egész egyszerűen naiv az, aki hagyja magát az efféle érvektől elkápráztatni; hogy nincs semmi, ami haszontalanabb, mint az Igazságszolgáltatás Testülete, amelyet maga a király alapított és amely mindig a királynak kedvező döntéseket hoz, s követeli, hogy megfosszák a jogaiktól mindazokat, akik nem hódolnak meg a rendeletek előtt; továbbá mindent felülmúló pimaszság, hogy megkísérelí akarátát egy általános törvénynek megfeleltetni, s a birodalom számára egy pár napos vagy hetes sötét időszakot feleleveníteni, mely idő alatt annak ki kell nyilatkoztatnia Németország nyolcadréséről való lemondását, s ha a birodalom akár egy kicsit is késlekedik, akkor ezzel minden rájuk zúduló rosszat maguknak köszönhetnek, a király pedig mossa kezeit az ügyet illetően. Mármost egyfelől arra akarják kényszeríteni a spányolokat, hogy teljes mértékben elfogadják a Franciaország által kinevezett békeközvetítőt, másfelől pedig megtagadják az engedélyt a birodalomtól, hogy az részt vegyen az egyezkedésben vagy annak közvetítésében, amit a két fél kiagyalt. Azt tartják, hogy Strassbourg bevétele volt a legkegyetlenebb és a leginkább törökökre valló politikai húzás, amire egy keresztény uralkodó valaha is vállalkozott, és az már valóban a szemtelenség netovábbja, hogy még szabadkozni is próbál emiatt. Továbbá úgy vélik, hogy ezt a csapást békeidőben s mindenféle ürügy nélkül mérték Strassbourgra, még hozzá egy olyan frissen tett fogadalom ellenére, amely biztosította, hogy minden a király nagyköveteinek Frankfurtból való távozása óta fennálló feltételek között marad; s azt is beszélük, hogy ennek megtörténtével minden józan eszű ember úgy ítélkezett, hogy nem érdemes a jogszabályokban és a becsület törvényeiben bízni; és a lelkiismeret, a jóhiszeműség, valamint a nemzetek törvénye fülsértő szavak és üres árnyak csupán, mivel a továbbiakban még csak az erőszak ürügyéül sem szolgálhatnak. Mert korábban még azok sem fordítottak elég figyelmet Strassbourgra, akik Franciaország törvényeinek legapróbb részleteit is tüzetesen áttanulmányozták, minthogy féltek attól, hogy látnoknak vagy szofistáknak tartanák őket, akiket épp tetten értek, mivel a münsteri béke szavai nagyon is világosak, és oly kevés lehetőséget adnak a körmönfonságra, hogy úgy tűnik, azok a miniszterek, akik kieszelték a kifogásokat, prófétai értelemben előre látták és megérezték mindazokat a kikapukat, amelyekre egy arcátlan szofista egyáltalán gondolhat. Ám, ha elég okosak lettek volna ahhoz, hogy tartsák a szájukat azok előtt, akikben lehetett még némi nyoma a szégyenérzetnek, akkor nem lett volna elegendő szövetkezni azokkal, akik kevélyen sárba tiporják az észérveket. Nem volt ínyükre az az egyértelmű kijelentés, hogy Elzásznak csak azon részét engedik majd át Franciaországnak, amellyel a birodalom rendelkezett, valamint az sem, hogy e területeket az ő nevükkel és gúnynevükkel illetik; az meg végképp nem, hogy egészen pontosan a birodalom azon fejedelemségeivel és területeivel tettek kivételt, amelyeket Franciaország már előzőleg elfoglalt, nevezetesen Strassbourg városával és püspökségével, Petite-Pierre hercegségével, Hanau grófságával és Elzász szabad nemességével.

Néhány francia ügyvéd látva, hogy kiszorulnak a vesztfáliai békével kapcsolatos ügyekből, egy másik védelmi vonalhoz vonultak vissza, de mivel semmi nekik kedvezőt nem találtak korunkban, így képzeletbeli jogok után kutakodnak Dagobert és Nagy Károly idejéből. Meglep, hogy nem kérik azt a nagyurat, a szultánt, hogy ott hódítson, ahol a gallok tették egykor, vagyis Görögországban és Galíciában, s hogy nem emelnek vádat a mai rómaiak ellen azért a pénzért, amit még az őseik ígértek a galloknak, hogy fővárosukat megóvják, és akiknek fizetését Camillus félbeszakította. Valójában közülük a komoly szerzők mindannyian szégyellik e nevetséges pimasz-

ságokat, mert ha ezek lehetségesek volnának számukra, akkor fölösleges volna a továbbiakban a münsteri és a nijmegeni békeegyezményt idézni, és küzdelmet folytatni különböző helyekért vagy földekért egy császárral, királlyal vagy fejedelemmel, akit egyszerű bitorlóként illene inkább tönkretenni és elpusztítani, mivel egész Németország a Németalfölddel együtt, illetve közel a teljes Olaszország területe a Nagy Károly birodalmának megfelelő általános követelésbe tartozna, ha azt manapság újjá akarják élesíteni. Mindazonáltal van néhány ember, aki gyanítja, hogy a legkeresztényebb Őfelségének bizony szándékában áll ilyen hatalmas és homályos igényeket támasztani, minthogy azt ajánlgatja a birodalomnak, hogy abban az esetben, ha az átengedi neki a mostanság Őfelsége által elfoglalt területeket, akkor hajlandó lemondani minden egyéb jogáról, – melyeket különben egyáltalán nem ecsetel; ezt azonban bölcsen is teszi, mert az ember mindig jobb véleményrel van az ismeretlen dolgokról, s mert a nyilvánosságra hozott titkok gyakran válnak gúnyolódás tárgyává.

Naiv módon azt kívántam bemutatni, hogy többnyire miket hoznak fel a király követeléseivel szemben, azért, hogy lássa mindenki, nincs mód arra, hogy megkíméljük őt, kivéve egy olyan fortély segítségével, amelyet én alkalmaztam, ami felmenti a királyt annak szükségszerűsége alól, hogy a jog elveinek megfelelően, bármilyen erővel is bírjanak azok. De mivel a közönséges emberek nem tudnak semmit erről a gyönyörű találmányról, senki ne lepődjön meg, ha azok, akik éppen az imént maguk pusztították el a kínszenvedést és tragikus szavakkal eget-földet megmozgattak, azok most keresztény vérral átitatott földeket mutatnak nekünk, melyet egy olyan nemzet becsvágyának kielégítésére ontottak ki, amely a közös béke egyetlen megteremtője; s akik most ezeket láttatnak velünk, akiket vas, éhség és kínzások által öltek meg, csupán azért, hogy legyen némi okuk Nagy Lajos nevét arany betűkkel felvésni Párizs kapuira. 'Csakis Franciaország képes Európát békéssé és boldoggá tenni' – mondják. Elképzelhető-e nagyobb bűn a kereszténység ellen elkövetett minden gonoszságért való felelősségnél, vagyis annyi ártatlan vér kiontásáért, a gyalázatos tettekért, a szerencsétlenek átkaiért, az elhunytakat gyászoló panaszokért, végül az özvegyek és árvák könnyeiért, amelyek feltörnek a mennybe, s amelyek előbb vagy utóbb Istent bosszúra ösztönzik. E nagyszerű Isten, akinek ítéletei olyan szörnyűségek, hogy a tartüffök álarcai és a szofisták szavai nem tévesztenek meg olyasvalakit, aki egy király és egy paraszt között nem tesz különbséget, kivételt tesz azonban a büntetéseknek a bűnösök arányának nagyságának és bűneik természetének és következményeinek megfelelő növelésével. Ezen a kitűnő területen Franciaország ellenségei – amerre csak a szem ellát, mindenfelé – hangoztatják szónoklatukat; ám még saját magukat is felülmúlva teszik ezt most, hogy a török éppen a kereszténységre készül rátámadni: 'Kétszázezer keresztény lemészárolva a barbárok' temetőiben, vagy talán rabszolgaságra kényszerítve, ami – mivel végzetes állapot a lelkek számára – rosszabb a halálnál is. Ez – mondják – bosszúért kiált azok ellen, akik felszították és pénzzel, fegyverekkel, valamint tanácsokkal támogatták a magyar lázadókat, annak ellenére, hogy előre látták mindazt a szörnyű gonoszságot, melyet ez az irányítás mér azokra a keresztényekre, akik ki vannak téve ennek a veszélynek. És végezetül, azt is mondják, ne képzeljük, hogy ezen gyönyörű tervek szerzői bankódnak netán miattuk, hiszen bárki láthatja most, hogy a veszedelem a tetőfokára hág, Bécs meghódolásra adja a fejét, s az egyház könnyekben fuldoklik és hamuban fetreng, hogy némi enyhülést nyerjen Istentől, én mondom láthatjuk, hogy ezen örültek miatt kénytelen a király terjeszkedni, felhasz-

nálva szövetségeseit, így a német erők teszik, amit tenniük kell, visszaverik a közös ellenséget, sőt mi több, ugyanazon időben nyíltan megtámadják a Habsburg-házat, amelyet legyőzött a török túlerő a kereszténység nagy meglepetésére, mindez pedig mindenféle indokkal való előhozakodás nélkül, néhány kisebb *dépendences* komolytalan ürügyénél fogva történt, amelynek törvényes bizonyítékát még csak vállalni sem merik. Ennek következtében kétségtelen, hogy Bécs megsemmisül, vagy pedig a császárt kényszerítik egy olyan megalázó béke elfogadására, amely a kereszténységnek is csak árt, és amelynek köszönhetően az egész világ megvetéssel pillant a továbbiakban erre az uralkodóra. Vagy végezetül a németek Franciaország iránti gyűlölete legyőzhetetlenné válik, ebben az esetben a törököket boldogan visszaverhetik, mivel a császárnak úgy kell ítélnie, hogy nem képes önmagát megóvni Franciaország – számára felállított – csapdától, ha csak nem egy olyan szakadatlan és örök háború révén, amely csakis az egyik vagy a másik fél teljes elgyengülésével végződhet, ami képtelenné teszi, hogy támadásokat indítson vagy érzékeljen – ez olyasvalami, ami csak több folyót kitevő vér kiontása árán érhető el. Ám ha a király szívesen – mint mondják – mutatta volna ki lelkének nagyságát egy a kereszténység számára veszedelmes időszakban azáltal, hogy a közérdek javára számos inch földet áldoz fel Németalföldön, valamint a németekkel szembeni viselkedésével olyan módon, amely egyetlen mostanáig nagylelkűnek vélt nemzetet sem készítetett arra, hogy egy mindenre elszánt lépést tegyen becsületének és üdvösségének megmentése érdekében; ha a király egyetértett volna a császár igazságos követeléseivel, aki egyidejűleg szeretne volna lezárni Franciaországnak a birodalommal és a Németalfölddel (mely annak egy része) folytatott esetleges vitáit, méghozzá a vér, az igazság vagy az érdek egyesítette szövetségesei – gyanús mesterkedéssel vagy túrhetetlen zsarnokság által való – szétválasztásának szándéka nélkül, hogy esetleg következő lépésként mindegyiküket leigázhassa. Röviden, ha szívesen cselekedett volna így a király a nijmegeni békeszerződés megkötése után, amikor is az ember végre nyugalmat remélhetett volna; én mondom, ha a legkeresztényibb Őfelsége ezeket az Atyához könyörgő imákba foglalt dolgokat és a lábai elé boruló Európa könnyeit elfogadta volna, akkor nyugodtan megtarthatta volna az általa elfoglalt területek legnagyobb részét, lerakhatta volna egy szilárd béke alapjait Európában, amelynek ő lehetett volna a megteremtője és döntőbírája is egyben. Így mindenkinek megnyerhette volna a szívét és nyilvános elismerést vívott volna ki magának, végezetül pedig egy minden más európai hadműveletnél végtelenül dicsőségesebbet és talán fontosabbat vezethetett volna a barbárok ellen. De Franciaország bevett iránya igencsak ellentétben áll e jó szándékokkal, kétségbeesett megoldásokra és tettekre kényszerít másokat mégpedig oly módon, hogy ezentúl megbocsáthatatlan örültség lenne hitelt adni a szavának és egy megfelelő békében reménykedni, olyannyira, hogy sem a Spanyolországról való megígért lemondása, sem a király azon ígérete, hogy nem változtat semmin a nagykövetek Frankfurtból való távozását követően, nem voltak képesek biztosítani a pireneusi békét. Mindez nem akadályozta meg Strassbourg bevételét, sem az uralkodónak a luxemburgi ostromzár feloldására tavaly kiadott parancsát, tekintetbe véve, hogy azokat az erőket, amelyekkel a törökök a kereszténységet fenyegették, csupán ámitásnak vélték, minthogy jelenleg is, amikor a török már a fenyegetésekről meglehetősen szörnyű tettekre váltott át, nem akadályozza meg még ez a tény sem a francia tiszteteket abban, hogy éppen ezt az időpontot válasszák a közmegebotránkoztatásra – midőn Németország retteg és Európa többi része a megrökönyödve figyel –, azaz, hogy véghez vigyék

uruk dolgait, végezzenek a szerencsétlen Németalfölddel, és felelőtlenül újabb háborút indítsanak. Ez egy olyan tett, amit senki sem kezdhet el mentegetni, aki nem rendelkezik rendkívüli arcátlansággal vagy éppen naivitással. Egyes emberek abban reménykednek, hogy Franciaország nem fogja ezeket a dolgokat büntetlenül megúszni, és az ég bosszúja gyorsan követni fogja az efféle sötét tettet; valamint hogy a közgyűlölet, a jóhiszemű emberek szemének felnyitása – akik bizonyos mértékig egészen mostanáig képesek voltak megőrizni a francia vezetésről alkotott jó véleményüket –, és a gyalázat, melyet utódaikra is örökül hagynak, átveheti a kelendőképpen nagy büntetés helyét. S remélik azt is, hogy maguk a franciák közül, még azok az emberek is reszketni fognak a kegyetlenség nagysága láttán, akiknek lelkiismeretét még mindig nem égette ki a bűnök hosszadalmas gyakorlása; s hogy egy ügy rosszaságának felismerése nem marad mindig hatás nélkül, még azok között a katonák vagy emberek között sem, akiket a szerencse legkisebb megfordulása is képes leteríteni vagy olyan veszélyes tervekre készíteni, amelyek sok zúgolódó ember lelkében megfogannak, s amelyeket a siker egy hosszú sora inkább elrejtett, mintsem kioltott.

'Az emberek azzal áltatják magukat, hogy Franciaország hamarosan megbánást tanúsít majd igazgatását illetően, és a gonoszságok visszacsapnak azok kitalálójára. Mert, azt mondják, hogy e két dolog valamelyikét kell tennie, nevezetesen: vagy a hajánál fogva ragad meg egy csodálatos alkalmat arra, hogy nagylelkűségét gyakorolja azáltal, hogy a birodalom és Spanyolország számára egy elviselhető békét ajánl, vagy újra keresztül gázolva minden tiszteleten és szégyenen, minden erejével Németországra veti magát, hogy arra kényszerítse, válasszon IV. Mohamed, illetve XIV. Lajos között. Most, hogy Franciaország, nem kíván tekintettel lenni a jámborságra és nem fél nyilvános nyilatkozatot tenni teljes kegyetlenségéről, kezdi elveszíteni a körülményeknek e kedvező összejátszását, a középút követésének megfelelő óvatosság miatt, amire Machiavelli mindig úgy tekint, mint ami nagy terveket tett tönkre; mármint azt remélik, hogy mire a törököket visszaverik, addigra Franciaország képes lesz megbánni mind jámborságát, mind tökéletes kegyetlenségét.'

Íme egy része azon vádaknak, melyeket Franciaország ellen nyilvánosan felhoznak; mert a nagy uralkodóknak kijáró hódolat arra készítetett, hogy elnyomjam magamban azokat a legharapósabb és legszertelenebb kifejezéseket, amelyek a könyvekben és beszélgetések folyamán minduntalan felbukkannak.

Ez nem elégtí ki azokat, akik Franciaország védelmét a közjogra alapozták. A mi alapelveink azonban kihúzzák őket a pácból, és eszközt biztosítanak nekik arra, hogy e zavarodottságot azon meggondolatlan gáncsoskodók ellen fordítsák, akik kifogásolni merik a legkiválóbb és legnagyobb királyok tetteit, s akiknek nincs tudomásuk az utóbbiak szent szándékairól. Mert ha betekintést nyerhetnének a király lelkének mélységeibe, vagy hallanák őt a gyóntatójával beszélni, úgy gondolom, akkor féken tartanák rágalmazó nyelvüket. Ez a nagyszerű uralkodó mindent előre látott: tisztában van a gonoszságokkal, melyeket tesz, vagy amelyekre engedélyt ad, és bizony ő maga is reszket, amikor több ezer lélek vesztével szembesül. De hát mit akartok? Hogyan is állhatna ellen a fentről kapott hivatásnak, amely kötelezi őt? Látja, hogy a kereszténység betegségei meggyógyításának minden más módja, kivéve amelyeket tűzzel-vassal visz véghez, csupán enyhítő körülménynek számítana; az üszkösödést csakis olyan eszközökkel lehet orvosolni, amelyek kegyetlenséggel járnak. A gyötrelmek gyökeréig kell hatolni. 'Minden nagy példa hordoz valamit az igazságtalanságból – mely igazságtalanság kiegyenlített, az egyéni szenvedéssel

szemben a közösség haszna áll.' Jézus Krisztus maga mondta, hogy kardot hozni jött, nem pedig békét, azért, hogy az által alapozza meg az igaz békét. Mert nem csupán a belső elhivatottság fénye, amely elegendő a színlelő reformerek számára, hanem egy rendkívüli küldetés külső jelei, nevezetesen a csodák és az ég állandó segítségével is biztosítják őt ügyének igazságossága felől, sőt kötelezik őt, hogy előretörjön. Alapvető lényegű, hogy kövesse Istent, aki egy erkölcstelen keresztény világ ügyének helyreigazítására szólítja őt fel, s így saját nagyságát keresse, mint-hogy erre szüksége van egy ilyen hatalmas terv kivitelezéséhez, és leigázza a neki ellentmondó osztrákokat, mivel amíg a Habsburg-ház létezik, mindaddig megvalósíthatatlannak bizonyul a keresztényeknek egyetlen vezető alatt történő egyesítése, valamint az eretnekek legyőzése.

Lesznek ugyan néhányan, akik azt képzelik, hogy a legkeresztényibb Őfelsége jobban tenné, ha csodálatos terveit a törökök szétverésével kezdené, s nem a szerencsétlen keresztények megnyomorításával: ám ezek az emberek egyáltalán nem gondolkodnak el azon, hogy a németek és a flamandok azok, akik Franciaország határain élnek, és nem a törökök; s az embernek a szomszédaival kezdve kell a távolabb élő népek felé haladnia, mert ezekben a fontos ügyekben szilárd fokozatossággal, nem pedig hiábavaló és kockázatos lépésekkel kell továbblépni. De anélkül, hogy politikai okokat keresgéljünk, íme itt egy lelkiismereti indok: a király maga Jézus Krisztus példáját szeretné követni, aki a zsidókkal kezdte, majd arra utasította az apostolokat, hogy forduljanak más nemzetek ellen. Nos, a király ezt utánozva készíti majd – a keresztények létszámának csökkentésével – saját maga számára egy biztos ösvényt, amely egy napon elvezeti őt a hitetlenekhez.

(Fordította Kurkó Noémi)